

NEKOLIKO PODATAKA O POSTANKU I RADU TRGOVAČKE KOMORE U SENJU KRAJEM 19. STOLJEĆA

Pad »Bachova apsolutizma« izazvao je opravdane nade kod svih zainteresiranih faktora, koji su očekivali i prisajedinjenje Dalmacije i Vojne krajine banskoj Hrvatskoj. Zahtjevi postavljeni u tome smislu pred hrvatski sabor godine 1861. nažalost nisu dali nikakvih rezultata. Među onima koji su poslali i pojedinačne svoje molbe pred taj historijski sabor bio je i grad Senj, koji je tražio izgradnju željezničke pruge do Karlovca, a koju prugu su potpisnici molbe smatrali preko potrebnom ne samo iz ekonomskih nego i iz političkih razloga. Taj zahtjev Senjana je osobito naglašavao trgovačke veze s Bosnom, smatrajući da bi i iz tih razloga jedna željeznica kroz Vojnu krajinu bila i te kako potrebna. U molbi rečeno je i ovo: »... Još jedan uzrok, koj iz potegnut se imajuće željeznice preko vojničke krajine osobite koristi obećaje, stoji u tom, što je i onako već od duljeg vremena trgovina iz Bosne potegla se kroz otočku pukovnicu s primorskim gradovom Senju, Rieci i Trstu. Svim je plodovitost Bosne poznata, dapače ova pokrajina nadvisuje plodovitostju svojom već sada mnoge druge glasovite zemlje, pa bi uslied pravca, po kojem je već sada trgovina k moru pritislala, mogla ta dosta znatna provozna trgovina osobito onda silni zamašaj postignuti, kad bi se namjeravana željeznica ako ne već od Siska a ono bar od Karlovca preko vojničke granice do Senja potegnula. Bistromu oku neće izmaknuti golema korist, koja od tuda proižiče, sastojeća naimo u tom, da se ova već sada znamenita trgovina s onih stranah k nama pritegne, a to bi se postiglo, kako jur napomenuto, time, kad bi namjeravana željeznica što bliže granicah bosanskih prolazila; jer bi se time izvoznoj trgovini bogatih doljnjih stranah prama moru ne samo stalni temelj položio, nego bi se mimogred trgovinom pobočnih stranah to postiglo, da bi se s jedne strane takva željeznica u izobilju naplatila, dočim bi s druge strane ove jugoslavenske strane znatnim našim položajem u svjetskoj trgovini na se privukli, te i u tom pogledu stavljenom našoj političkoj svrhi tim sigurnije se primakli.«¹ I dalj'n godina pitanje željezničkog spoja Senja sa zaleđem ne silazi s dnevnog reda, s vremena na vrijeme se javljaju glasovi, koji međutim ne nailaze na odaziv. Uz željeznicu postavljaju Senjani i druge zahtjeve, uređenje luke, uređenje okolnih cestovnih spojeva i slično.

Godine 1872. otposlana je mjeseca kolovoza molba na hrvatski sabor »... da se u Senju ustroji trgovačko-obrtnička komora...«,² pred isti sabor otposlana

je i druga molba, kojom Senj traži podizanje tvornice duhana u gradu.³ To poduzeće je zbog raznih razloga i teškoća osposobljeno tek 90-tih godina, postavši početkom 20. stoljeća jednim od najvećih na našem teritoriju. U senjskoj tvornici duhana bilo je zaposleno preko 500 osoba — pretežno ženskih radnica.⁴

S obzirom na prvi zahtjev, tj. osnivanje komore u Senju smatramo da je on bio potpunoma opravdan, jer je senjska trgovina kao i ona obližnje okoline prema svojim razmjerima trebala jedno takovo tijelo, koje će regulirati promet, trgovinu i sva ostala trgovačko-privredna pitanja. Taj zahtjev je 70-tih godina postao aktuelan i zbog toga, što je godine 1869. izdan opći zakon o osnivanju komora i na krajiškom teritoriju,⁵ pa je kao prva osnovana trgovačka komora u Sisku, dok je ona u Senju osnovana tek nakon duge i ogorčene borbe god. 1876.

Osobito žestoka kampanja vođena je uoči samog osnivanja godine 1875, pa je protiv senjske komore digao svoj glas u hrvatskom saboru i Marijan Derenčin⁶ izjavivši da bi daleko podesniji za vojno-krajiško područje bio Bakar nego li predloženi Senj. Svoj stav potkrijepio je Derenčin ovim argumentima »Vis. sabore! Usljed iznimnoga položaja, što ga grad Rieka zauzima prema Hrvatskoj, riečka trgovačko-obrtnička komora steže svoje djelovanje na grad Rieku, dočim prije uvođenja tako zvanoga riečkoga provizoriuma, riečka komora protezala je svoju nadležnost na cijelu županiju riečku. U županiji riečkoj držalo se za nedvojbeno, da prigodom organizacije trgovačkih komorah za cijelu državu županija riečka neće ostati lišena trgovačkoga zastupstva, i trgovačko-obrtnički stalež riedkom se jednodušnosti municipalnih skupštinah u nebrojenih molbah podnešenih vladi u javnih glasilih izjavio za posebnu trgovačko-obrtničku komoru za županiju riečku sa sjedištem u Bakru. Ova je želja opravdana, jer županija riečka sačinjava osobitu cjelinu, koja ima osobite svoje trgovačko-obrtničke interese, koji se osobitim pravcem mogu razvijati. Željeznička i u obće trgovačka politika zajedničke vlade pretvorila je županiju riečku, napose primorje u pustoš, te akoprem se je primorje žrtvovalo Rieci, nije se ni Rieka pomogla. Županiju riečku treba pridignuti iz današnjega trgovačkoga i obrtničkoga mrtvila te joj zato treba sdušna savjetnika, poznavalca osobitih njezinih okolnosti, a po obćem mnjenju takav bi savjetnik bio komora u Bakru. Nu glasa se da će se cijela naša zemlja uključno naša Krajina razdieliti u tri samo komore i to sa sjedišti u Zagrebu, Osijeku i Senju; senjskoj komori da će biti pridijeljena cijela županija riečka i veći diel naše Krajine. Ja zaista neznam za skup, u kojem bi se prisilno sjedinilo više raznovrstnih trgovačkih i obrtničkih interesa više heterogenih živaljah. Bojim se, da će se oprieka koja će se pokazati u izbornom kotaru prenesti i na samu korporaciju, pa da neće biti u stanju u obće djelovati ili da će zapuštati interese pojedinih prediela. Što se tiče sjedišta komore to ja neznam za neprikladnije sjedište u svakom obziru nego li je Senj. Senj je u zimsko doba pogotovo nepristupan, u Senju neće biti moguće sakupiti potrebiti broj prisjednikah komore, koji na njezinom sjedištu moraju stanovati. Jedna od glavnih grana obrta našega primorja jest brodogradnja i obće pomorska trgovina može biti vrela našega bogatstva, nu da u Senju neima ljudi, koji su dorasli zadaći podupirati razvoj naših pomorskih interesah, to su dokazali zadnji događaji.⁷ U Bakru i okolici mu Kraljevici, Dragah, Kostrenah ima preko 100 izkusnih pomorskih kapetana, brodovlasnika u miru, koji su i voljni i sposobni doprinieti k razvoju pomorstva u našem predielu. — Senj biti će možda sjedište trgovačke komore za vojnu krajinu, nu nikako za županiju riečku. Pogledom na to stavljam sljedeću interpelaciju:

Sl. 49. — Članovi Hrvatske obrtničke zadruge u Senju.

da je svjetli ban voljan predložiti zajedničkoj vladi, da se za obseg županije riečke ustroji trgovačko-obrtnička komora sa sjedištem u Bakru.«⁸

Derenčinov govor gotovo doslovice prenosi i kraljevički list »Primorac« saglasujući se s govornikom i zalažući se za osnivanje trgovačke komore u Bakru, koje mjesto smatra daleko podesnijim od Senja. Sastavljač dopisa u »Primorcu« kaže uz ostalo i ovo »... Pored interpelacije, pored predstavaka municipalnih skupština, pored čestih članaka u ovom listu, pored jednodušne izjave ovlaštenih krugova, naša se vlada dogovorila sa zajedničkom vladom, da se cjele županija riečka pridruži trgovačkoj komori sa sjedištem u Senju. — Mi smo gradu Senju iskreni prijatelji, te smo djelom pokazali, da nam stoji do pravih njegovih interesa, i zato držimo se ovlaštenimi što odvažnije očitovati, da Senj nije prikladno sjedište za trgovačku komoru, koja bi imala zastupati trgovačko-pomorske interese naše županije. Mi se potpunoma slažemo sa drom. Derenčinom, da je Senj prikladno sjedište za trgovačku komoru većega diela Krajine, nu nikako za našu županiju. Ne čudimo se, što članci, koje je naš list u tom pitanju donesao, nisu našli odziva u vladinih krugovih, jer »Primorac«⁹ nije persona grata kod one gospode, na koje se naša vlada kadgod obzira; nu čudimo se, što je vlada prosto ignorovala predstavke županije riečke, municipija bakarskoga i interpelaciju dra. Derenčina, o kojem je potonjem bar poznato, da je iskreni prijatelj vladi, i da često ako i nežrtvuje osobite interese našega predjela, to ipak uklanja im se, odgađa pretres životnih za nas pitanja, samo da nesmeta vladu u djelovanju, koje obuzima svukoliku našu zem-

lju. Ako se dr. Derenčin odlučio na gore priobčenu interpelaciju, nije to učinio iz kaprice, nego iz uvjerenja, da je vladina nakana po našu županiju štetna. A mi velimo, da je neizvediva. O ustroju trgovačkih komora stvoren je zajednički zakon (član VI. 1868.) i tko onaj zakon samo površno pročita, može priznati, da naša vlada ili nije mu za sadržaj znala, ili nije bila obavješćena o faktičnih okolnostih grada Senja. Onaj zakon veli, da svaka komora broji 32 nutarnja i 32 vanjska člana. Nutarnji se članovi biraju između trgovaca i obrtnika stanujućih na sjedištu komore, a vanjski između trgovaca i obrtnika u području komore. Vlade da dokažu, da nisu pogriješile, imadu sredstva stvarati fikciju, mjesto živa organizma, pa nije nemoguće, da će vlada da dokaže svoju nepogriješivost, ustrojiti u Senju komoru, u kojoj će kao članovi sjediti, istina nekoliko čestitih senjskih trgovaca, koje mi visoko štujemo, nu da popuni broj nutarnjih članova, znamo, za čim će posegnuti. Stvar bila bi čudna, da nebi stajala novaca, i kad bi vlada iz svojega dispositions fonda plaćala čudnovatu komoru, mi nebi joj prigovarali; nu za tu senjsku komoru doprinositi će najviše županija riečka, pa je zato opravdan naš prigovor, da vlada kani stvoriti fikciju na trošak naših trgovaca, brodovlasnika i obrtnika. Mi već sada plaćamo dosta poreza i plaćati ćemo ga u savezu sa bogatom Ugarskom još više, a ova žalostna istina mogla je vladu sklonuti, da nesili porezovnike na plaćanje poreza za galvanizaciju lješina. Trgovački i obrtnički staleži županije riečke izrazili su nedvojbeno ovlaštenu želju, da se za našu županiju ustroji trgovačka komora u Bakru. Za uzdržavanje ove komore voljni smo doprinieti žrtve, jer smo uvjereni, da će bakarska komora biti pravim tumačem naših potreba; nu nismo voljni plaćati za stvorove nepromišljenih upravnih naredaba. Službeni će branitelji slavodobitno uzkliknuti, da ni u Bakru nećemo smoci 32 nutarnja člana komore. Mi to priznajemo, nu iz toga priznanja nesliedi, da vlada ima pravo, nego da je ugarski zakon o trgovačkih komorah stvoren bez obzira na okolnosti važna predjela naše zemlje, akoprem je u ugarskom saboru sjedio u ono doba bakarski zastupnik dr. Battagliarini, pomoću kojega stvorena je i karlovačko-riečka željeznica. Ako smo dobro obavješćeni, županija je riečka svratila pozornost naše vlade na neizvedivost ugarskoga zakona u našem predjelu i zato posve shodno predložila trgovačku komoru u Bakru, s primjetbom, da se nutarnji članovi (njih 32) biraju između trgovaca i obrtnika cieloga kotara bakarskoga (Bakar, Kraljevica, Kostrena, Draga), koji u trgovačko-pomorskom pogledu sačinjavaju cjelinu. U spomenutih mjestih stanuje na stotine naših kapetana i brodovlasnika, voljnih i sposobnih promicati svojim savjetom pomorstvo, bez razvoja kojega propadosmo; u pomenutih mjestih stanuje i dovoljni broj trgovaca, a gorsko okružje županije poslati će u bakarsku komoru trgovce i obrtnike, koji danomice sa primorjem obće, dočim sa Senjom naše je obćenje vrlo redko. U oči vladine naredbe što da činimo? Ne birajmo u senjsku komoru- već složno sa trgovci senjskimi tražimo dvie komore, jednu u Senju za onaj grad i veći diel Krajine, a drugu u Bakru za županiju riečku. Nadje li se mudrijaš, koj će nam spočitati zvoničke nazore, mi mu odvracamo, da je županija naša dokazala, da su joj u ozbiljnijih trenutkih prečiji interesi zemlje nego županije, da je ona to dokazala u doba, gdje je celom zemljom bilo zavlдалo sramotno mrtvilo. Ovdje se radi o načinu, kako da se što uspješnije promakne u nas trgovina i obrt, a u tom pitanju mi znamo najbolje, što nam treba. Mi ćemo o tom još pisati, i pisati ćemo odlučno, makar iznevjerili se flegmi, koja nam se sa njeke strane preporučuje. Šutili smo, kad ste nam dokinuli sudbeni stol, šutimo, šta se još negradi cesta, koja bi spojila

primorje sa željeznicom, šutimo... , nu nećemo šutiti, kad se na naš predjel navaljuje teret bez potrebe...»¹⁰

Na oštar i mjestimično potpunoma opravdan prigovor »Primorčev« odgovara novopokrenuti senjski list »Radiša«¹¹ zagovarajući sa svoga »local-patriot-skoga« aspekta, a i sa dosta dobrim argumentima svoje stanovište s obzirom na potrebu osnivanja trgovačke komore u Senju. Anonimni sastavljač dopisa naglašava da je Senj »... od vjkada čeznuo za trgovačko-obrtničkom komorom — znak, da se je živo u njem osjećala njena potreba. Ima on već odavna tako zvani trg. gremij, koj je vrlo nalikovao komori te mu je malo svojstva i prava njezinih manjkalo. God. 1868, nevaramo li se u godini, bješe od prijašnje krajiške uprave, pod kojom je Senj za onda još stajao, poslan amo g. Lavoslav Došen, sada umirovljeni general-brigadir, a tada pukovnik otočke pukovnije, ter je posao oko komore već dotle bio uspio, da se Senjanom trebalo samo maknuti molbom, da ona bude odobrena i otvorena. Ali građani kivni na vojničku upravu, koja dugim nizom godina nije imala pokazati znatnijih posljedaka svoga vladanja, nehtjedoše da se molbom utiču, nadajući se i onako skoroj utjelovbi materi zemlji, pa po tom i ostvarenju davne svoje želje glede komore.«¹²

Usprkos svih tih napada i protesta Senjani su ipak izborili svoje, pa je krajem 1875. izvršen i izbor članova komore na čelu sa predsjednikom Izidorom Vuićem, senjskim trgovcem. 1. X 1876. izdan je i »Poslovník trgovačko-obrtničke komore u Senju«,¹³ iz njega saznajemo da je područje novo osnovane komore obuhvatalo ovaj teritorij »... 1. Grad: Bakar sa kotarom: 2 člana za trgovački, a 2 člana za obrtnički odjel. 2. Kotari: vinodolski i grobničko-hreljinski: 2 člana za trgovački, a 2 člana za obrtnički odjel. 3.

Sl. 50. — Tamburaški zbor i članovi Hrvatske obrtničke zadruge »Uskok« u Senju na izletu u Senjskoj Dragi.

Kotari: delnički, čabarski i vrbovski: 2 člana za trgovački, a 2 člana za obrtnički odjel. 4. Grad: Karlobag, 1 član za trgovački, a 1 član za obrtnički odjel. 5. Kotari: doljnji Lapac i Udbina zajedno, 1 član za trgovački, a 1 član za obrtnički odjel. 6. Kotar: gračacki, 1 član za trgovački, a 1 član za obrtnički odjel. 7. Kotar: gospićki, 1 član za trgovački, a 1 član za obrtnički odjel. 8. Kotar: otočki, 1 član za trgovački, a 1 član za obrtnički odjel. 9. Kotar: perušićki, 1 član za trgovački, a 1 član za obrtnički odjel. 10. Kotar: korenički, 1 član za trgovački, a 1 član za obrtnički odjel. 11. Kotar: brinjski, 1 član za trgovački, a 1 član za obrtnički odjel. 12. Mjesto: Gospić, 1 član za trgovački, a 1 član za obrtnički odjel. 13. Mjesto: Otočac, 1 član za trgovački, a 1 član za obrtnički odjel. 14. Grad: Senj, 16 članova za trgovački, a 16 članova za obrtnički odjel.¹⁴ »Poslovnik« je imao ukupno 38 paragrafa, kojima su bile regulirane osnovne stavke s obzirom na komorski rad i poslovanje. Uz predsjednika Vučića potpisao je »poslovnik« privremeni tajnik Josip Gržanić, pa Jerman Barac i Valentin Veljačić.

Godine 1880. izdala je senjska trgovačka komora i prvo skupno izvješće o svome radu od osnutka godine 1876. pa zaključno do godine 1878. Od toga vremena na dalje u većim i manjim vremenskim razmacima izlaze komorski izvještaji, koji su i danas prvorazredna suvremena građa, koja osvjetljava trgovačko-obrtne i privredne odnose na čitavom senjsko-komorskom području. Vrijedni su a i zanimljivi oni podaci koji se odnose na privredu Gorskoga kotara u kome su do kraja 19. stoljeća postojala i dva velika poduzeća, drvorezbarska tvornica u Vrbovskom i tvornica namještaja iz savijenog drva u Vratima nedaleko Fužina.¹⁵

Poslovanje senjske trgovačke komore prelazi i u 20. stoljeće, ona definitivno obustavlja svoj rad godine 1924,¹⁶ njenu sveukupnu ulogu i značaj treba svakako potanje ispitati, jer su u ovome malenom prilogu zacrtani samo najjasniji momenti iz njene prošlosti, koja u svakome slučaju i danas zavređuje svu našu pažnju.

BILJEŠKE

¹ Spisi saborski sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861. Uredili i izdali Dragojlo Kušlan i Mirko Šuhaj, Zagreb, 1862, Svezak III. Predlozi, prošnje, kraljevska pisma, višnji i predvišnji odpisi, osnove zakonske, izvješća, interpelacije i predstavlke. Str. 86.

² Saboriski dnevnik kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Zagreb, 1875, sv. I. god. 1872—1875, str. 862.

³ Saboriski dnevnik..., o. c. str. 962. Ta molba otposlana je u Zagreb nakon izvida, koje je u Senju mjeseca svibnja 1872. obavio direktor zagrebačke tvornice duhana Eberle. Narodne Novine, 1872. br. 102, 3. V; br. 105, 7. V. O radu senjske tvornice duhana vidi Ličanin, 1866, br. 3, 1. XII; Agramer Zeitung, 1898, br. 238, 17. X.

⁴ Izvještaj senjske trgovačke komore iz godine 1902 donosi o tvornici duhana ove podatke »Državna duhanska tvornica u Senju razvija u povoljnim uvjetima dalje svoju radnju. Radničko osoblje umnožilo se je za 12 osoba (2 radnika i 10 radnica); broji 512 osoba (22 muškarca, 490 ženskih). Nadnice su za početnice 50 (filira) do 1 K(rune) 20 (filira), za pometalice 1 K(runa) 20 (filira) za čistilice duhana 1 K(runa) 10 (filira) do 1 K(rune) 20 (filira) za vagačice 1 K(runa) 40 (filira) za radnice prvakinje 1 K(runa) 70 (filira), za radnike kod prešanja i pakiranja i za brusara 2 krune.« Izvještaj senjske trgovačko-obrtničke komore, Senj, 1902, str. 26.

⁵ Zakonu je naslov »Gesetz vom 5. April 1869, betreffend die Errichtung von Handels- und Gewerbekammern in der k. k. Militär-Grenze.« Prema prvoj paragrafu su trgovačke komore na vojno-kraljskom teritoriju prvenstveno trebale biti osnovane da zastupaju i unapređuju trgovinu i obrt navedenog teritorija.

⁶ Marijan Derencin, političar i književnik (Rijeka 24. XI. 1836 — Zagreb 8. II. 1908). Politički istupa u javnosti kao član narodne stranke godine 1861. Za Mažuranićeva banovanja je predstojnik odjela za pravosuđe.

¹ Odnosi se na nesuglasice i nekorektnosti u senjskom brodarskom društvu. To društvo je osnovano godine 1869, postoje i štampana njegova pravila.

² Saborski Dnevnik Kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije Zagreb, 1875, sv. I. god. 1872—1875, str. 1856—1857. Derentčinov govor održan je na saborskoj sjednici koja je održana 13. I. 1875.

³ »Primorac« izlazi u Kraljevici od 11. IX. 1873 do zaključno godine 1878. »Politički je značaj Primorcu davao dr Milan Makanec vođa jedine dosljedne opozicije protiv Mažuranićeve vlade.« Josip Horvat, Povijest novinstva Hrvatske 1771—1939, Zagreb, 1962, str. 252.

⁴ Trgovačka komora u Senju, Primorac, 1875, br. 9, 30. I.

⁵ O »Radiši« vidi Miroslava Despot, »Radiša« — senjski časopis, Rijčeka revija, 1956, br. 1—2, januar—april, str. 54—55.

⁶ Trgovačko-obrtnička komora u Senju, »Radiša«, 1875, br. 8, 20. II. str. 57.

⁷ Jedini štampani primjerak »Poslovnika« čuva se u »Knjižnici trgovačke obrtničke komore u Zagrebu« pod signaturom II. 475. Čitava biblioteka »Zagrebačke trgovačke komore« se nalazi u sklopu »Nacionalne sveučilišne biblioteke« u Zagrebu.

⁸ Poslovnik trgovačko-obrtničke komore u Senju, Kraljevica, 1877, str. 1—2.

⁹ Izvještaji senjske trgovačko-obrtničke komore. Senj, 1890—1892, 1902, 1903—1904 i Izvješća Trgovačko-obrtničkih komora u Osijeku, Senju i Zagrebu za godinu 1901. Posebni otsak iz skupnog izvješća sa naslovom, Narodno gospodarstveno stanje zemalja ugarske Svete Krune u godini 1901. Budimpešta, 1902, o Senju i radu senjske komore str. 55—94 citiranog skupnog izvješća.

¹⁰ bk — Trgovačko-obrtnička komora u Senju. Historijat komore. — Razdoblje od 1876. do 1924. god. — Komorski ured. Obzor, 1933, br. 26, 31. I.

Zusammenfassung

EINIGE ANGABEN ÜBER DEN URSPRUNG UND DAS WIRKEN DER HANDELSKAMMER IN SENJ ZU ENDE DES XIX. JAHRHUNDERTS

von Miroslava Despot

Nachdem im Jahre 1869 das Gesetz über die Errichtung der Handels- und Gewerbekammern in der k. k. Militärgrenze veröffentlicht wurde, kam nach langen Unterredungen die Handelskammer in Senj zu Stande. Sie began ihr Wirken im Jahre 1876 und bendete es erst nach dem ersten Weltkrieg im Jahre 1924.

Die Mitglieder der Kammer, angesehene Handelsmänner und Gewerbetreibende aus Senj, Bakar, Delnice, Gospić und anderen Ortschaften, trachteten durch all diese Jahre den wirtschaftlichen Zustand ihres Kammerbezirkes zu heben und verbessern. Die Berichte der Handelskammer, welche von Zeit zu Zeit von 1880 an veröffentlicht wurden, geben die Einsicht in das vieljährige Wirken, welches zu jener Zeit viele positive Resultate erzielte.